

A NATO első fél évszázada

fotók: NATO, SHAPE

A NATO alapokmányának aláírási ceremóniája, Washington, 1949. április 4.

A világtörténelem legsikeresebb katonai szövetsége – így jellemezte az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (angol kezdőbetűivel NATO) az előző főtitkár, a brit Lord Robertson. A siker számokkal is jól érzékeltethető: a szövetség 1949-ben 12 taggal alakult meg, jelenleg már 26 tagja van, és további országok várnak beocsátásra, miközben az eurázsiai földrész több mint húsz országával és Észak-Afrika, valamint a Közel-Kelet közel tíz országával épített ki jól működő partneri kapcsolatokat. Fennállásának több mint fél évszázada alatt eredetileg vállalt feladatát – tagjainak közös védelmét – maradéktalanul teljesítette, a hidegháborúból és első fegyveres hadműveleteiből egyaránt győztesen került ki. A fő funkció mellé a NATO az elmúlt években számos új tevékenységet – békefenntartást, katasztrófaelhárítást, terrorizmus elleni küzdelmet – is vállalt, kilépett eredeti földrajzi térségéből, és eddig ezzel sem szenvedett kudarcot.

A NATO első negyven éve a világalomra törő Szovjetunió kordában tartásának és egy fenyegető harmadik világháború elhárításának jegyében telt el. Amikor aztán a Szovjetunió a kilencvenes évek elején szét-

hullott, és egykori tagállamai, valamint kelet-európai gyarmatbirodalmának országai visszanyerték függetlenségüket, a nyugati védelmi szövetség a gyökeresen megváltozott világhelyzetnek is a magaslatára tudott emelkedni. Kezet nyújtott a demokratikus megújulás és a nemzeti örendelkezés útjára lépett egykori ellenfeleknek. Többet, köztük Magyarországot már tagjai sorába fogadott, másokkal partneri kapcsolatokat alakított ki, segítette hadseregeik átalakítását, és a világ számos pontján együttműködik velük a békefenntartásban, helyi konfliktusok kezelésében.

A washingtoni csúcsértekezleten (1999) elfogadott új stratégiai koncepciójában a NATO a XXI. századra is megőrizte fő feladatát, a transzatlanti kapcsolat fenntartását és tagjainak kollektív önvédelmét, de kibővítette azt az új világhelyzetből fakadó új teendővel: a békefenntartással, konfliktusok megelőzésével és válságkezeléssel, tagságának folyamatos bővítésével, a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozásával. Ezekhez a feladatokhoz csatlakozott később a világméretű ter-

A NATO-országok állandó képviselőiből álló tanács első ülése Londonban, 1950. július 25-én

John F. Kennedy amerikai elnök a NATO-tanács ülésén, Párizs, 1961. január 7.

rorizmus leküzdése is. Ez utóbbinak a jegyében vállalt szerepet messze földrajzi térségén túl, Afganisztánban és Irakban a terrorizmustól és felforgatástól fenyegetett új államalakulatok megszilárdításában.

A NATO abból a felismerésből született meg, hogy a náci Németország és Japán ellen vívott II. világháború végén a nyugati hatalmak nem mérték fel kellő időben a sztálini Szovjetunió telhetetlen hódító vágyát. Az angolszász szövetségesekkel kötött megállapodások ellenére Sztálin csatlós sorba kényszerítette Kelet-Európa megannyi országát, ahová hadserege a háborúban bevonult. A szovjet vezetés, amely az osztályharcos marxizmus-leninizmus elmélet alapján egyébként is a világtörténelem végső győztesének érezte magát, vérszemet kapott a nyugati hatalmak engedékenységetől, bizonytalankodásaitól, és ha Ausztriát meg Finnországot egyelőre hiába igyekezett is birodalmába beolvasztani, roppant hadseregének készenlétben tartásával nyomás alá helyezte egész Nyugat-Európát. Nyilvánvaló volt a veszély, hogy – a csatlós országok gazdasági és emberi erőforrásait is igénybe véve és a nyugati kommunista pártok szovjet vonzalmait, felforgató potenciálját is bevetve – a Szovjetunió adott pillanatban lehengerlő fölénytel tud benyomulni Európa szabadon élő nyugati felébe.

Elsőként Winston Churchill, Anglia korábbi miniszterelnöke hívta fel a figyelmet az új veszélyre. Alig egy évvel az európai háború befejezése után az amerikai Fulton városka egyetemén Harry Truman amerikai elnök jelenlétében mondott beszédében kimondta, hogy a szövetségesek nagy győzelmére máris árnyék

borul, mert „senki sem tudja, mit akar tenni a Szovjetunió és kommunista nemzetközi szervezete a közeljövőben, és hol vannak terjeszkedő és vakbuzgó térítő hajlamainak határai, ha vannak egyáltalán... A balti-tengeri Szczecintől az adriai Triesztig vasfüggöny ereszkedett le a kontinensre.” A vasfüggöny mögé került országok növekvő moszkvai ellenőrzésnek vannak alávetve, korábban kicsiny kommunista pártjaik számarányukat messze meghaladó hatalomhoz jutottak, és mindenütt totális uralomra törnek. Nyugat-Európában a helyi kommunista pártok ötödik hadoszlopként vak engedelmességgel követik a kommunista központból kapott utasításokat – figyelmeztetett Churchill.

A következő években a churchilli felismerések mozgásba hozták a nyugati demokráciákat. A NATO keletkezésének és történetének főbb mozzanatai:

1947. március 12. Az amerikai elnök meghirdeti a róla elnevezett Truman-doktrínát, amelynek lényege: az Egyesült Államok támogatja „azokat a szabad népeket, amelyek ellenállnak fegyveres kisebbségek vagy külső nyomás által való leigázásuknak”.

1947. június 5. Az amerikai külügyminiszter, George Marshall meghirdeti a róla elnevezett Marshall-tervet a háborúban legyengült európai országok talpra állítására. A Szovjetunió és csatlósai elutasítják a segílyt, viszont létrehozzák a kommunista pártok kapcsolattartásának új szervezetét, a Kominformot.

Az Észak-atlanti Tanács külügyminiszteri ülése 1961. december 13-án Párizsban. A szövetség ismétetlen elítéli a berlini fal felépítését, és jóváhagyja a diplomáciai érintkezések megújítását a Szovjetunióval.

1948. március 17. A Benelux országok, Nagy-Britannia és Franciaország aláírják a brüsszeli szerződést, amelyben az öt ország a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésen kívül kollektív önvédelmet is vállal.

1948. június 24. A Szovjetunió blokád alá helyezi a négyhatalmi megszállás alatt álló Berlin nyugati övezeteit. Két héttel később a brüsszeli szerződés országai tárgyalásokat kezdenek az amerikai és a kanadai kormánnyal egy transzatlanti védelmi rendszer létrehozásáról.

1949. április 4. Washingtonban megszületik az Északatlanti Szerződés Szervezete (NATO), amelybe a brüsszeli szerződés öt országa, továbbá a két észak-amerikai ország – az Egyesült Államok és Kanada – mellett meghívják Olaszországot, Portugáliát, Dániát, Norvégiát és Izlandot is.

1951. április 2. Felállítják a Szövetséges Hatalmak Európai Főparancsnokságát (SHAPE) a Párizs melletti Rocquencourt-ban. Az első főparancsnok Dwight D. Eisenhower, a nyugati szövetségesek háborús főparancsnoka, a későbbi amerikai elnök.

1952. február 18. Görögország és Törökország is belép a NATO-ba.

1952. április 16. Párizsban, a Chaillot-palotában rendezik be a NATO első központját.

Manlio Brosio NATO-főtthkár (középen) és André de Staercke belga NATO-nagykövet (jobbról a második) az új brüsszeli NATO-központ építésének megkezdésekor rendezett ünnepségen

1952. május 27. A Benelux országok, Franciaország, Olaszország és a Német Szövetségi Köztársaság képviselői aláírják az Európai Védelmi Közösség szerződését, de mivel a francia nemzetgyűlés a német állam bevonása miatt ezt hosszas vita után két év múlva végül is leszavazta, a szervezet sohasem jött létre.

1954. május 17. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok elutasítja a Szovjetunió belépését a NATO-ba.

1955. május 6. A Német Szövetségi Köztársaságot meghívják a NATO-ba. Válaszul a Szovjetunió két hét múlva létrehozza a Varsói Szerződést Albániával, Bulgáriával, Csehszlovákiával, Kelet-Németországgal, Magyarországgal, Lengyelországgal és Romániával.

1959. június 11. Genfben négyhatalmi külügyminiszteri értekezlet kezdődik a szovjet, amerikai, angol és francia külügyminiszter részvételével a német kérdés megoldásáról.

1961. augusztus 13. Kelet-Németország felállítja a berlini falat. A NATO-országok erélyesen elítélik a fal létrehozását, újabb diplomáciai kezdeményezést hirdetnek a Szovjetunióval való tárgyalások érdekében.

1962. december 18–20. John Kennedy amerikai elnök és Harold Macmillan brit miniszterelnök megállapodik Nassauban arról, hogy hadászati nukleáris fegyverek egy részét a NATO rendelkezésére bocsátják.

1963. október 22–23. Egy hadgyakorlat során 14 500 amerikai katonát szállítanak át légi úton Németországba, hogy megmutassák: az Egyesült Államok képes szükség esetén gyorsan csapatokat átdobni Európába.

1966. március 10. Charles de Gaulle francia elnök bejelenti, hogy országa kivonja csapatait a NATO integrált katonai erőiből.

1967. március 31. Mivel a francia elnök távozásra szólította fel a NATO központi szerveit Franciaországból, az európai főparancsnokság átköltözik a belgiumi Casteau-ba, a politikai központ pedig október 16-án Brüsszelbe.

1968. november 15–16. A NATO-tanács elítéli a Csehszlovákia ellen indított szovjet katonai intervenciót, és figyelmeztetést intéz Moszkvához.

1972. május 31. A NATO beleegyezik, hogy megkezdjék az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet előkészületeit, s a maga részéről kezdeményezi, hogy indítsanak tárgyalásokat a szovjet tömbbel kölcsönös és kiegyensúlyozott csapatcsökkentésről.

A Nagy Átkelés hadművelet: 1963. október 22-én 14 500 amerikai katonát szállítanak légi úton rekord idő alatt Európába.

1975. augusztus 1. A záróközlemény elfogadásával véget ér Helsinkiben a biztonsági értekezlet.

1979. december 12. A NATO külügy- és védelmi miniszterei kettős határozatot hoznak Brüsszelben: korszerűsítik harctéri atomfegyvereiket, ehhez amerikai cirkáló és Pershing-II rakétákat telepítenek Európába, s egyidejűleg tárgyalásokat kezdeményeznek a szovjet féllel az SS-20-asok és amerikai fegyverek kölcsönös kivonásáról Európából.

1982. május 30. Spanyolország a NATO 16. tagjává válik.

1983. november 23. A NATO megkezdi a cirkálórakéták telepítését Angliában, majd Nyugat-Németországban. A Szovjetunió válaszul megszakítja a közepes hatótávolságú nukleáris erők csökkentéséről folyó genfi tárgyalásokat. Néhány héttel később eredménytelenül zárulnak a hadászati fegyverkorlátozási tárgyalások is.

1987. december 10. Ronald Reagan amerikai és Mihail Gorbacsov szovjet elnök Washingtonban megállapodnak, hogy felszámolják a világ bármely térségében telepített szárazföldi indítású közepes hatótávolságú rakétáikat.

1990. június. A Varsói Szerződés moszkvai csúcsertekezletén az elnöklő Antall József magyar miniszterelnök javaslatára a tagországok elhatározzák a VSZ rövid időn belüli felosztatását. A magyar kormány előzőleg kilátásba helyezte, hogy kivonja országát a VSZ-ből, ha az nem szűnik meg.

1990. július 16. Helmut Kohl német kancellár és Gorbacsov szovjet elnök megállapodik abban, hogy Moszkva nem gördít akadályt a német újraegyesülés útjába, és az egyesült ország a NATO tagja maradhat.

1990. november 19. A párizsi csúcsertekezleten a VSZ és a NATO 22 országa megnehtámadási nyilatkozatot

tesz, és szerződést írnak alá Európában levő hagyományos erők kölcsönös csökkentéséről.

1991. március 13–26. Az Egyesült Államok kivonja közepes hatótávolságú nukleáris rakétáit Európából. A Szovjetunió májusban fejezi be SS-20 rakétái felszámolását.

1991. október 17. A NATO védelmi miniszterei bejelentik, hogy 80 százalékkal csökkentik Európában a NATO hadászatinál alacsonyabb szintű nukleáris fegyverkészleteit.

1994. január 10–11. A brüsszeli csúcson a NATO megindítja békepartnerségi programját, amelybe meghívja az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet minden tagállamát. Kinyilvánítják, hogy a NATO kész légi csapásokat mérni boszniai célpontokra az ENSZ-főtitkár kérésére, hogy felmentsék Sarajevót és más helységeket a boszniai szerbek blokádja alól. Február 28-án a szövetség harci gépei lelőnek négy vadászgépet, amelyek megsértették az ENSZ által elrendelt védett légteret.

1995. július–szeptember. A NATO gépei légi csapásokat mérnek boszniai szerb hadállásokra Srebrenica és Sarajevó közelében.

1995. december 5. A NATO bejelenti, hogy 60 ezres békefenntartó erőt vezényel Boszniába. Az amerikai csapatok másnap megérkeznek Tuzlába, az ENSZ átadja a katonai műveletek vezetését a NATO-nak.

1996. január 5. Az orosz törvényhozás felhatalmazást ad ahhoz, hogy orosz csapatokat küldjenek a NATO vezette boszniai békefenntartó erőkhöz.

1997. május 27–30. Párizsban a NATO és Oroszország vezetői aláírják a két fél kölcsönös biztonságáról és együttműködéséről szóló alapokmányt. Sintrában megkötik Ukrajnával is a különleges partnerségről szóló szerződést, majd megalakul az Euro-atlanti Partnerségi Tanács, a NATO békepartneri programjában részt vevő országokkal.

1998. július 8. A madridi csúcsertekezleten meghívják Magyarországot, Csehországot és Lengyelországot a NATO-ba.

1999. január 18. A NATO katonai bizottságának elnöke és európai főparancsnoka Belgrádban utolsó figyelmeztetést intéz Slobodan Milošević jugoszláv elnökhöz, hogy országának súlyos helyzettel kell szembenéznie, ha nem teljesíti az ENSZ Biztonsági Tanácsa Koszovóról hozott határozatát.

1999. március 16. A NATO brüsszeli székhelyén felvonják a tagállamok lobogói közé a magyar, a lengyel és a cseh zászlót.

1999. március 23. Javier Solana NATO-főtitkár utasítja Wesley Clark tábornokot, az európai szövetségi haderő főparancsnokát, hogy kezdjék meg a légitámadáso-

kat jugoszláv célpontok ellen, vessenek véget az etnikai tisztogatásnak Koszovóban, és állítsák vissza a térség stabilitását.

1999. április 23–25. A washingtoni csúcson a NATO vezetői megemlékeznek a szövetség fennállásának 50. évfordulójáról, kinyilvánítják, hogy folytatják a légihaborút Jugoszlávia ellen, amíg az nem teljesíti a nemzetközi közösség öt követelését. Jóváhagyják a szövetség új stratégiai koncepcióját, és kinyilvánítják, hogy külön programmal segítik a belépni szándékozó további országok felkészülését.

1999. június 10. A NATO felfüggeszti a légitámadásokat Jugoszlávia ellen, miután Milošević megígéri csapatai kivonását Koszovóból. Az ENSZ BT nemzetközi békefenntartó erőt küld ki a tartományba a NATO vezetésével.

2000. szeptember 19. Brüsszelben először találkozik a NATO-tanács és az EU Politikai és Biztonsági Bizottsága, hogy előkészítsék a két szervezet együttműködését. Ennek célja állandó tanácskozási fórum létrehozása és annak kidolgozása, hogyan férhet hozzá az EU a NATO tervezési és parancsnoki létesítményeihez, ha önállóan kíván nemzetközi hadműveletet végrehajtani.

2001. szeptember 11. Az amerikai nagyvárosok ellen intézett példátlan terrorista támadások másnapján Lord Robertson főtitkár kijelenti, hogy amennyiben megállapítást nyer, hogy a támadást külföldről indították az Egyesült Államok ellen, akkor azt „a washingtoni szerződés 5. pontja értelmében kell kezelni”. Ebben a szövetségesek kinyilvánítják, hogy a bármelyikük ellen intézett külső támadást a többiek is maguk elleni támadásnak tekintik, és egyéni vagy közös fellépéssel, adott esetben fegyveresen sietnek a megtámadott szövetséges segítségére.

2001. szeptember 16. George Bush amerikai elnök

Az Észak-atlanti Tanács rendkívüli csúcsértekezlete Brüsszelben 1994. január 10-én, François Mitterrand és Bill Clinton részvételével

Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter a NATO brüsszeli székhelyén 1989. december 19-én

Richard Armitage külügyminiszter-helyettes által azt üzeni a NATO-országoknak, hogy széles nemzetközi koalíció fegyveres akciójával – tehát nem a NATO keretében – fog választ adni a városait ért támadásra. Világméretű háborúra készülnek, nem csak a terroristák afganisztáni háterszágának felszámolására.

2001. október 4. A NATO-tanács amerikai kérésre elhatározza, hogy a tagállamok közös intézkedésekkel mozdítják elő a terrorizmus elleni küzdelmet: fokozzák a hírszerző adatok cseréjét, erősítik a területükön levő amerikai létesítmények védelmét, átengedik légterüket, szükség esetén repülőtereiket is a terrorizmus elleni hadjáratban részt vevő országok gépeinek, a szövetség elektronikus légtérfigyelő és földközi-tengeri hadiflotta-jának egy részét átengedik a hadjárat céljaira.

2002. május 28. A NATO és Oroszország vezetői Rómában elhatározzák, hogy egy NATO–orosz tanács létrehozásával még intenzívebbé teszik együttműködésüket, elsősorban a terrorizmus ellen. A tanácsban az országok képviselői teljes egyenjogúsággal vitatnak meg időszzerű kérdéseket és határoznak el közös fellépéseket a világ biztonsága érdekében. Közös érdekű biztonsági kérdéseknek nyilvánítják a terrorizmus elleni harcon kívül az atomfegyverek terjedésének megakadályozását, a válságkezelést, a fegyverzetek és a rakétarendszerek csökkentését.

2002. november 21–22. A prágai csúcsértekezleten a NATO-országok elhatározzák, hogy létrehoznak egy kis létszámú, jól felszerelt, ütőképes erőt, amely a világ bármely térségében napokon belül bevethető, elsősorban a terrorista fenyegetések megghiúsítására. Ugyanezen célból elhatározzák fegyveres erőik széles körű fejlesztését és a NATO hét új, kelet-európai országgal való bővítését is.

2002. december 16. A NATO és az Európai Unió megállapodik politikai és katonai együttműködése szoro-

A Magyarország, Csehország és Lengyelország felvétele alkalmából rendezett brüsszeli sajtóértekezleten (balról jobbra) Jerzy Buzek lengyel, Miloš Zeman cseh miniszterelnök, Javier Solana NATO-főtitkár és Orbán Viktor magyar miniszterelnök

sabba fűzésében a konfliktusok megelőzése és a válságok kezelése terén. Ez lehetővé teszi az EU-nak, hogy önállóan végrehajtott válságkezelő műveleteihez igénybe vegye a NATO tervező és parancsnoki eszközeit.

2003. április 16. A NATO elhatározza, hogy átveszi az Afganisztánban működő nemzetközi stabilizációs erő (ISAF) vezetését. Az ISAF az ENSZ felhatalmazásával működik, nem NATO-szövetségesek is részt vesznek benne.

2003. június 3. A tanács elhatározza, hogy Lengyelor-

Javier Solana NATO-főtitkár 1996. március 20-án Moszkvában tett látogatásán találkozik Borisz Jelcinnel, az Orosz Föderáció elnökével

szág kérésére a NATO támogatást nyújt az iraki nemzetközi békefenntartó műveletben a lengyelek által vezetett szektor felügyeletéhez. Segít a csapatfelajánlások megszervezésében, a logisztikában és a csapatmozgásban.

2004. március 29. A NATO eddigi legnagyobb arányú bővítése keretében hét kelet-európai ország: Észtország, Lettország, Litvánia, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária és Románia csatlakozik a szövetséghez, amelynek létszáma ezzel 26-ra nő.

2004. június 29. Az isztambuli csúcsertekezleten a NATO-országok elhatározzák, hogy a fegyveres erők tisztjeinek kiképzésével segítik Irak új, demokratikus kormányát a hadsereg felépítésében. Elhatározzák az afganisztáni békefenntartás erősítését és a földközi-tengeri országokkal való párbeszéd partneri viszonyra fejlesztését, illetve új együttműködés kezdeményezését a tágabb Közel-Kelet egyes országaival.

Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár és Javier Solana, az EU külpolitikájának fő képviselője közös sajtóértekezletet tart Butmir táborban a NATO békefenntartó műveletének (SFOR) befejezésekor.

2004. október 13. A NATO gyors reagálású ereje kész a bevetésre – jelentette be Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár. Ez a 17 ezer fős, szárazföldi, tengeri és légi kötelékekből álló erő a parancs vétele után öt napon belül bevetésre kész a világ bármely pontján, és további erősítés nélkül egy hónapig képes ott hadműveletek folytatására akár önállóan, akár egy későbbi nagyobb NATO-erő előőrseként.

2004. december 2. A NATO kilenc év után átadja a boszniai békefenntartó erők irányítását az EU-nak, de fenntart egy kisebb parancsnokságot Szarajevóban, hogy segítse a boszniai hadsereg átalakítását.

László Balázs összeállítása